

*Dragomir Vojnić**

Vidoje Vujić
LIDER U ELITI ZNANOSTI.
ZNANSTVENA BIOGRAFIJA JOSIPA DEŽELJINA
(Izdanje Sveučilišta u Rijeci - Ekonomski fakultet Rijeka
i izdavačka kuća Adamić, Rijeka 2006.)

Ovaj je «Posebni prilog» posvećen Josipu Deželjину, jednom od najplodnijih, najzaslužnijih i najstarijih hrvatskih ekonomista-znanstvenika, ali koji još uvijek aktivno djeluje na znanstvenoj sceni. Prva promocija knjige koju je Vidoje Vujić napisao u formi znanstvene biografije Josipa Deželjina održana je u auli Rektorata Sveučilišta u Rijeci 24. ožujka 2006.godine u povodu obilježavanja 85. obljetnice Josipa Deželjina. Druga promocija ove knjige održana je 12. travnja u kongresnoj dvorani hotela «Padova» u Rabu. Mjesto i dan ove promocije imaju dvojako značenje – Rab je rodni grad Josipa Deželjina, a dan kad je promocija održana vrijeme je oslobađanja Raba.

Uvodna preambula

Profesor emeritus Josip Deželjin pripada veoma uskoj skupini znanstvenika koji su svojim radom i djelom obilježili vrijeme u kojemu žive i rade.

U tome kontekstu mislim da je veoma dobro izabran naslov knjige, jer je profesor emeritus Josip Deželjin zaista “Lider u eliti znanosti”. Takav naslov i sam po sebi govori da se radi o znanstvenoj biografiji i čovjeka i znanstvenika velikoga dometa i velikoga formata.

* D. Vojnić, član suradnik HAZU, profesor emeritus i znanstveni savjetnik emeritus Ekonomskog instituta, Zagreb.

Kada to kažem, onda mislim, ne samo na neupitnu činjenicu da Josip Deželjin pripada veoma uskoj skupini znanstvenika njegova formata koji su u prošleme stoljeću živjeli i radili na ovim našim prostorima, nego i mnogo više od toga.

Lik i djelo Josipa Deželjina ispunjeni su takvim sadržajima koji ga svrstavaju među one znanstvenike za koje bi se moglo reći da su jedinstveni. Anglosaksonci bi za Deželjina kazali da je "unique", dakle, da je jedinstven. Josip Deželjin je tako, sasvim iznimno, visoku ocjenu svoga životnog djela zaslužio svojim dugogodišnjim mukotrpnim stvaralačkim radom i svojim nesumnjivo velikim talentom koji mu je dala majka priroda. Maniru poštenog i upornog radnika baštiniio je očito kao nastavak obiteljske tradicije. U ranim godinama ostao je bez oca i teška ga je sudbina zadesila već kao mladoga čovjeka. Pred njim su već u mladosti stajale teške barijere koje je radi svoga razvitka i obrazovanja morao savladavati. Život i djelo Josipa Deželjina veoma dobro potvrđuje poznato povijesno iskustvo da nerijetko iza briljantnih dostignuća pojedinih znanstvenika u njihovoj zrelosti stoje teške životne sudbine u njihovoj mladosti.

Kada je riječ o životu i djelu Josipa Deželjina onda je posebno potrebno naglasiti da je on i "homo oeconomicus" i "homo politicus" i "homo eticus".

Sve u svemu, naslov knjige koju promoviram, a koji je ponudio autor "Znanstvena biografija profesora emeritusa dr. sc. Josipa Deželjina", profesor Vidoje Vujić veoma dobro odražava sve ono što stoji iza životne priče i sudbine i životnoga djela jednoga velikoga čovjeka i znanstvenika Josipa Deželjina.

Josip Deželjin kao moralno-politička i znanstvena vertikala

Josip Deželjin pripada onoj uskoj skupini ljudi: znanstvenika za koje se može reći da predstavljaju idejno-političku i moralno-političku i znanstvenu vertikalu. Tu je vertikalu započeo kao "homo politicus" nastavio kao "homo oeconomicus" i u kontinuitetu zadržao kao "homo eticus".

Kao i mnogi mladi ljudi Istre, Rijeke, Cresa, Lošinja, Raba i općenito Hrvatskoga primorja, mladi Josip Deželjin (rođen na otoku Rabu) već na početku Drugog svjetskog rata spoznao je probleme okupacije i fašizma. Veoma se rano uključio u antifašistički i narodnooslobodilački pokret kao borac partizan i kao politički radnik. U tome se poslu pokazao veoma uspješnim, brzo je napredovao i mnogo učio. Izlaskom iz vojne službe veoma se brzo našao na visokim političkim funkcijama na razini Federacije, Republike i Hrvatskoga Sabora. Veoma je mnogo učio, studirao i završio prvo Pravni, a onda i Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

U čitavom nizu veoma istaknutih organizacijskih funkcija posebno valja spomenuti pionirsko djelovanje Josipa Deželjina kao direktora Zavoda za pro-

duktivnost Hrvatske u Zagrebu. Integrirajući taj Zavod sa Zavodom za inovacije i sa Saveznim centrom za izobrazbu rukovodećih kadrova u privredi, Deželjin je po prvi put u nas organizirao jedinstveno konzultansko poduzeće kojem je postao generalni direktor.

Moglo bi se reći da je to kod nas prva poslovna škola u kojoj su djelovali i domaći i strani stručnjaci. Na tim su osnovama poslije uslijedile i druge inicijative u smjeru stalne izobrazbe kadrova u privredi, što je velika zasluga Josipa Deželjina.

Slijedi briljantna znanstvena karijera doktora ekonomskih znanosti, redovitog profesora, profesora emeritusa, dekana fakulteta i rektora Sveučilišta, jednako kao i prvog predsjednika Zajednice Sveučilišta Hrvatske. Ono što Josipa Deželjina čini jedinstvenim, to su dubina i obuhvat znanstvenoga djelovanja. Osobno ne znam još jednoga čovjeka sa sličnim karakteristikama, kvalitetama. Impozantno znanstveno djelovanje Josipa Deželjina odnosi se i na znanstveno-nastavni rad i na znanstveno-istraživački rad i na znanstveno-organizacijski rad.

Veliki je dio svega onoga što se odnosi na veoma djelotvoran rad i na razvitak Sveučilišta u Rijeci (kojem je bio i Rektor) povezan sa velikim znanstvenim i organizacijskim naporima Josipa Deželjina. To se ne odnosi samo na Ekonomski i na Pravni fakultet i na Fakultet ekonomije i turizma "Mijo Mirković" u Puli, nego i mnogo šire od toga. Svoju je veliku znanstvenu nastavnu i organizacijsku aktivnost i sposobnost Deželjin posebno pokazao osnivanjem Sveučilišnog centra za ekonomske i organizacijske znanosti. Na tim su se osnovama razvili i već spomenuti fakulteti, a isto tako i Hotelijerski fakultet i Fakultet za pomorstvo i saobraćaj.

Deželjinovi se znanstveno-organizacijski napori ne ograničavaju samo na Sveučilište u Rijeci, nego se i odnose na uspostavu Zajednice sveučilišta na razini Republike, gdje se i osobno nalazio na čelnim mjestima.

Veoma je impozantan i znanstveno-nastavni rad Josipa Deželjina. To najbolje pokazuju naraštaji veoma uspješnih ekonomista i s područja ekonomske teorije i s područja ekonomske prakse. Malo se tko može pohvaliti tako velikim brojem ostvarenih mentorstva za magistrande, doktorande i uopće za znanstvenu promociju mlađih znanstvenih kadrova. U svemu je tome posebno potrebno spomenuti znanstveno-nastavno i organizacijsko djelovanje u smjeru stalnog obrazovanja kadrova u gospodarstvu.

Posebno se veliki i impozantan znanstveni doprinos Josipa Deželjina odnosi na znanstveno-istraživački rad. Osobito imponira širina toga doprinosa. Brojni se radovi odnose i na političku ekonomiju, i na makroekonomiju, i na mikroekonomiju, i na ekonomsku politiku.

Svekolika znanstveno-istraživačka aktivnost Josipa Deželjina bila je i ostala prožeta reformskim duhom usmjerenim prema pluralizaciji i demokratizaciji i pri-

premom tranzicije. U devedesetim godinama 20. stoljeća znanstveno-istraživačka aktivnost Josipa Deželjina odnosi se i na pluralizaciju tržišta, i na pluralizaciju vlasništva, i na pluralizaciju političkoga ustrojstva i na opću pluralizaciju i demokratizaciju gospodarstva i društva. U velikome broju radova koje je Josip Deželjin napisao u vrijeme tranzicije i posebno na početku ovoga stoljeća, osobito valja zapaziti i spomenuti one koji se odnose na poduzeće i poduzetništvo, a isto tako i na menadžment.

Ti su radovi napisani u pravo vrijeme, onda kada su se za poduzetništvo počeli otvarati neki (i ne premda suviše široki) prostori.

Mnogi radovi napisani u godinama tranzicije pokazuju da je veliki znanstvenik Josip Deželjin uspio povezati i visoku razinu kritičnosti u odnosu na učinjene greške ekonomske i ukupne politike, ali i visoku razinu realnosti u svojim prosudbama da se možemo razvijati djelotvornije, brže i bolje. U tome je svakako bila i ostala njegova veličina kao znanstvenika. Brojne knjige i radovi veoma sustavno navedeni u knjizi koja je predmet naše pozornosti to najbolje potvrđuju.

Uz sve ostalo, potrebno je spomenuti i veliku međunarodnu i znanstvenu i političku aktivnost profesora emeritusa Josipa Deželjina, a i znanje više stranih jezika.

I kao znanstvenik i kao zastupnik u Saboru SR Hrvatske sudjelovao je u delegacijama i studijskim putovanjima. Posebno spominjemo Švedsku, Italiju, Poljsku, Češku, Mađarsku, Njemačku, Tursku i Japan.

Na kraju ne kao manje važno, nego naprotiv, svi ovi radovi jednako kao i sve drugo napisano u ovoj knjizi potvrđuju prosudbu da je Josip Deželjin bio i ostao i "homo oeconomicus" i "homo politicus" i "homo eticus", a takvih je ljudi znanstvenika zaista veoma, veoma malo.

Upotrijebit ću i na ovome mjestu svoju uobičajenu poštapalicu i valja se nadati da će u doglednoj budućnosti takvih ljudi ipak biti nešto više.

Promjene u makroekonomskom i makropolitikom okruženju

Veličinu i sadržaj životnoga djela Josipa Deželjina teško bi se moglo shvatiti bez uvažavanja i poznavanja relevantnih društvenih promjena.

U drugoj polovini prošloga stoljeća hrvatsko su gospodarstvo i društvo prolazili kroz veoma burna, turbulentna i proturiječna ekonomska, društvena i politička događanja. Ta su događanja bila u neposrednoj uzročno-posljedičnoj vezi i sa događanjima na području ekonomskih znanosti. Kada se radi o ekonomskoj znanosti na području Hrvatske i bivše države, onda se moraju spomenuti neke činjenice

koje su u odlučnoj mjeri utjecale i na profiliranje znanosti i na profiliranje znanstvenika ekonomista. Polazeći od činjenice da su se ukupna društvena ekonomska i politička događanja u prošleme stoljeću događala u uzročno-posljedičnoj vezi s proturiječjima inherentnima tržištu i demokraciji, posebno je potrebno spomenuti neke prijelomne činjenice. Kao prvo, to se odnosi na činjenicu da je kriza realnog socijalizma nastavljena i nakon pobjede antifašističke koalicije. Na zaoštavanje te krize neprekidno je djelovala najprije dominirajuća treća, a potom i četvrta (informatička) tehnološka revolucija.

Nedostatak tržišta i demokracije sve je više zaoštavalo krizu realnoga socijalizma i sve je urgentnije nametalo potrebu traženja odgovarajućih i mogućih rješenja. Kao jedno od mogućih rješenja krize realnog socijalizma javio se "veliki prasak" u obliku Rezolucije Informbira.

Ta su događanja urodila nastavkom "velikoga praska" - pojavom jednoga sasvim novoga do tada u svijetu nepoznatoga ekonomskog modela. To je model socijalističkog samoupravljanja. Svijet znanstvenika i svijet politike taj je model prepoznao kao jedan od mogućih modela "socijalizma s ljudskim likom", "socijalizma po mjeri čovjeka" i konačno kao mogući model održivog razvitka. Na znanstvenom je planu tome modelu najveće priznanje dala Švedska akademija, kada se već bila gotovo odlučila, da Branku Horvatu dodjeli Nobelovu nagradu za djelo "Politička ekonomija socijalizma".

Osnovna je poruka toga djela bila da, ako se u naše vrijeme uopće može govoriti i rabiti riječ socijalizam, onda se to može odnositi samo na samoupravni socijalizam. Branka Horvata za dlaku je mimoišla Nobelova nagrada, ali je poruka u znanstvenom svijetu općeprihvaćena. Razvijanje toga modela uz postupnu pluralizaciju i demokratizaciju imalo je ogroman utjecaj na tokove reforme u drugim zemljama realnog socijalizma.

Na velikom znanstvenom skupu u Institutu akademika Bogomolova kojem je predsjedao Gorbačov (Moskva 2000) moglo se čuti da su događanja na ovim prostorima dala doprinos ubrzanju kraha boljševičke opcije, pa i rušenju Berlinskoga zida.

Događanja na ovim prostorima dala su i najveći doprinos pripremi ekonomije i politike tranzicije. Eksplozija balkanskoga nacionalizma onemogućila je pluralizaciju i demokratizaciju modela samoupravljanja. Dogodilo se nešto sasvim različito od onoga što je većina znanstvenika reformatora u zemlji i svijetu očekivala. Umjesto očekivanoga društva blagostanja, rodio se tržišni fundamentalizam, divlji kapitalizam uz dominaciju doktrine neoliberalizma.

Hrvatska je uz Sloveniju pripadala uskoj skupini zemalja najbolje pripremljenih za tranziciju. Slovenija je svoju šansu iskoristila, pa je i dalje ostala na čelu kolone. Granice Europske unije u predgrađu su Zagreba, a Hrvatska je još uvijek na listi čekanja. Sada je već očito da će čak i Rumunjska i Bugarska, koje

su desetljećima bile daleko iza nas, imati prednosti. Znanstvenici u području ekonomskih i društvenih znanosti mogu sebi kao slabu utjehu uzeti poznatu činjenicu da su razlozi više politički nego ekonomski.

U sklopu naših razmatranja o životnome putu i životnome djelu profesora emeritusa Josipa Deželjina, međutim, najvažnije su dvije konstatacije. Prva se odnosi na činjenicu da je Josip Deželjin i kao znanstvenik i kao ekonomist reformator dao veoma veliki i svekoliki doprinos pluralizaciji i općoj demokratizaciji hrvatskoga gospodarstva i društva u razdoblju pripreme tranzicije.

A druga na činjenicu da je profesor emeritus Josip Deželjin nastavio svoj u svim područjima plodan i djelotvoran znanstveni rad u teškim uvjetima u devedesetim godinama prošloga stoljeća, kada su se hrvatsko gospodarstvo i društvo, ne samo zbog nametnutog rata, nego i zbog kumuliranih grešaka ekonomske i ukupne politike, našli u veoma teškoj situaciji i u međunarodnoj izolaciji.

Radovi nastali i u devedesetima i na početku ovoga stoljeća to najbolje potvrđuju. To se posebno odnosi na radove o menadžmentu, o poduzeću i poduzetništvu, o vlasničkom i drugom restrukturiranju i o antifašizmu.

Umjesto zaključnih razmatranja

Prof. dr. sc. Vidoje Vujić i svi drugi uvaženi znanstvenici ekonomisti koji su sudjelovali (izravno ili neizravno) u pripremi knjige koju promoviramo pod naslovom:

“LIDER U ELITI ZNANOSTI

Znanstvena biografija Josipa Deželjina”

ostvarili su hvale vrijedan znanstveni doprinos koji ima dvojako značenje.

Ponajprije se to odnosi na činjenicu da je profesor emeritus dr.sc. Josip Deželjin po svom znanstvenom opusu i po svojoj životnoj priči i sudbini jedna sasvim iznimna pojava na ovim našim prostorima.

A drugo, to se odnosi na činjenicu koju posebno znanost i znanstvenici moraju uvažavati, a ta je da ništa s nama ne počinje i ništa s nama ne završava.

Kada kažem da je profesor emeritus dr. sc. Josip Deželjin jedna sasvim iznimna i svake hvale i štovanja vrijedna osoba na ovim našim prostorima onda imam u vidu činjenicu da je Deželjin bio, i nasreću našu i njegovu ostao, u isto vrijeme i “homo oeconomicus” i “homo politicus” i “homo eticus”.

Životna priča Josipa Deželjina uključuje i teška i strašna vremena Drugog svjetskog rata, kada je kao mlad čovjek, koji je prerano i tragično ostao bez oca,

postao partizan, borac, a isto tako i politički radnik narodnooslobodilačkog rata. On neprestano uči i radi na stjecanju novih znanja. Takva orijentacija i velika upornost i entuzijazam doveli su ga do promocije na dva fakulteta Sveučilišta u Zagrebu - Ekonomskom i Pravnom.

Nešto poslije stekao je doktorat ekonomskih znanosti na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu. Brilljantna i nesvakidašnja, dapače veoma rijetka znanstvena karijera Josipa Deželjina vezana je uz Sveučilište u Rijeci.

Vrijedi i obrnuta konstatacija - da je razvitak Sveučilišta u Rijeci uvelike povezan sa znanstvenim djelovanjem Josipa Deželjina.

Na osnovi svega što u sebi sadrže životna priča i sudbina Josipa Deželjina sam se po sebi nameće zaključak da Josip Deželjin predstavlja svojevrsnu i moralno-političku i znanstvenu vertikalnu vremenu i prostora u kojem je djelovao i u kojem još uvijek djeluje.

Prave i objektivne prosudbe i dostignuća ekonomskih znanosti i dostignuća znanstvenika ekonomista mogu se najbolje donositi u svjetlu komparativnih vrednovanja. A ta nas komparativna vrednovanja upućuju na zaključak da nema još jednog živog znanstvenika ekonomista koji je tako impozantne rezultate dao i na području znanstveno-nastavnoga rada i na području znanstveno-organizacijskoga rada i na području znanstveno-istraživačkoga rada. Sva tri područja znanstvenoga rada veoma su podrobno i sustavno dokumentirana u ovoj knjizi koja je predmet naše pozornosti. Zato ta knjiga ima i sve će više imati, ne samo neke karakteristike koje se odnose na život i djelo Josipa Deželjina, nego i neke karakteristike naše novije ekonomske povijesti.

Danas nije moguće govoriti o razvitku Sveučilišta u Rijeci, pa i šire kada je riječ o zajednicama sveučilišta, a da se ne osvijetli velika uloga Josipa Deželjina.

Isto vrijedi i za doprinose u području obrazovanja i razvijanja kadrova i u području gospodarstva (posebno kada se radi o stalnoj izobrazbi kadrova), a isto tako (pa i još više) u području znanosti.

Sve u svemu, Josip Deželjin, kao velikan svoga vremena, neprekidno je djelovao u sve tri već spomenute dimenzije "homo oeconomicus", "homo politicus" i "homo eticus".

I u vrijeme reforme i u vrijeme tranzicije moto djelovanja bio je i ostao: pluralizacija i demokratizacija razvitka "Lijepe naše", Republike Hrvatske, a ozračje antifašističkog svjetonazora bilo je i ostalo konstanta djelovanja Josipa Deželjina. To pokazuju i neki radovi iz novijeg vremena.

Na kraju, ne kao manje važno, nego naprotiv valja još jednom spomenuti da je autor knjige prof. dr. sc. Vidoje Vujić ovom znanstvenom biografijom Josipa Deželjina dao veoma vrijedan doprinos i suvremenoj ekonomskoj znanosti i suvremenoj ekonomskoj povijesti. U tome svjetlu zaslužuje i hvalevrijednu pozornost i hvalevrijedno priznanje.

Pri svemu tome moram reći da sve prosudbe imaju i određeno osobno obilježje. Osobno sam imao prilike i mogućnosti pratiti plodan stvaralački rad Josipa Deželjina u mnogim proteklim godinama. Družili smo se i kao prijatelji, i kao kolege, i kao suradnici.

Stvaralačko djelovanje Josipa Deželjina imao sam prilike neposredno pratiti s različitih pozicija i kao profesor Sveučilišta u Zagrebu i član Senata Sveučilišta, i kao direktor Ekonomskog instituta, Zagreb, i kao Predsjednik Saveznog ekonomskog savjeta i kao urednik časopisa "Ekonomski pregled", i posebno kao znanstvenik koji je bez prestanka radio na problematici reforme i tranzicije. To posebno spominjem zato što u tom svjetlu mogu još bolje prosuđivati značaj i veličinu znanstvenoga opusa Josipa Deželjina.

Sustavno obrađena bogata dokumentacija o životnom djelu Josipa Deželjina dat će, valja se nadati, određene stimulanse i drugim autorima koji se nađu u istoj ili u sličnoj poziciji kao prof. dr. sc. Vidoje Vujić da prirede studijske razrade za svoje odabrane mentore. To posebno spominjem i zbog toga što knjiga o životnom djelu i znanstvenome opusu Josipa Deželjina daleko nadilazi granice priznanja jednom nadasve vrijednome znanstveniku, a to zato što ova knjiga u isto vrijeme govori o doprinosu koji je jedan velikan dao našoj ekonomskoj znanosti ali isto tako predstavlja i vrijedan doprinos (ili barem vrijednu građu) za našu noviju ekonomsku povijest.

Josip Deželjin sve je to svojim životom, svojim radom i svojim djelom više nego zaslužio.